

**Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
ГО «Фонд розвитку науки та освіти «ІНТЕЛЕКТ»**

**World Scientific Noosphere-Ontological Society
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Public organization «Foundation of Science and Education «INTELLECT»**

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ МОЛОДІ В XXI СТОЛІТТІ

*Міжнародний періодичний збірник наукових праць
за загальною редакцією
проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рибалко, проф. Штефан Л. А.*

Випуск 3

SPIRITUAL AND INTELLECTUAL UPBRINGING AND TEACHING OF YOUTH IN THE XXI CENTURY

*International Periodical Collection of Scientific Papers
edited by prof. V. P. Babych, prof. L. S. Rybalko, prof. L. A. Stephan*

Issue 3

Харків – 2021
Kharkiv – 2021

Кіріленко О. Г., Рижкова В. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в процесі підготовки магістрів-філологів: інтелектуальний аспект	238
Прокопенко А. І., Прокопенко І. А. SWOT-аналіз цифровізації вищої педагогічної освіти в Україні	244
Майнаєв Ф. Я. Застосування сервісу RENDERFOREST на уроках історії	250
Опанасенко Я. О. Ключові компетенції викладача-тьютора в умовах змішаного навчання	254
Чібісов О. Д., Простакова Ю. С., Штонда О. Г. Особливості вивчення математичних дисциплін майбутніми вчителями математики в умовах змішаного навчання	257
Нелін Є. П., Проскурня О. І., Цись Я. В. Використання хмарних сервісів GOOGLE на уроках математики	261
Пісоцька М. Е., Олійник Т. О. Алгоритм використання критерію Макнамара для статистичної обробки педагогічних вимірювань	265
Денисенко А. О. Моніторинг виховного потенціалу студентського дозвілля в умовах дистанційного навчання	269
Пономарьова Н. О. Професійна педагогічна діяльність майбутніх учителів як чинник їх професійної самореалізації	274
Галушка К. Р. Комунікативна культура вчителя як складова педагогічної майстерності	280
Кабанська О. С. Проектування розвитку духовно-інтелектуальних умінь у майбутніх учителів у закладі вищої педагогічної освіти	284
Семенова М. О. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до самореалізації в суспільстві споживання	288
Ван Інчжи. Музично-виконавська компетентність вчителя музичного мистецтва	292
Лу Баовень. Особливості етнокультурної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва	297
Ян Ян, Ван Ціхуей. Естетичне виховання майбутніх вчителів засобами музичного мистецтва у КНР	300
Ян Цзяін. До питання емоційної виконавської стабільності фахівців музичного мистецтва	304
Мей Фан. Мультимедійні технології у професійній підготовці фахівців музичного мистецтва	308
Чернушенко Н. М. Мовна особистість учителя початкової школи у світлі вимог модернізації освіти XXI століття	312
Бунчук О. В., Коротаткова А. К. Розвиток творчого потенціалу майбутнього викладача хореографічних дисциплін	317
Разуменко Т. Неформальна та інформальна освіта хореографів в Україні	320
Доценко Д. Г. Духовно-інтелектуальна компонента управлінської компетентності викладача закладу вищої освіти	325

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СВІТЛІ ВИМОГ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ XXI СТОЛІТТЯ

Чернушенко Н. М.

кандидат філологічних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

У статті узагальнено зміст поняття “мовна особистість”; названо об’єктивні та суб’єктивні чинники, що впливають на становлення мовної особистості учителя початкової школи; обґрунтовано доцільність аналізу сутності мовної особистості для навчання майбутніх учителів нової української школи, проблеми формування мовної особистості майбутніх учителів у контексті сучасної лінгводидактики.

Ключові слова: мовна особистість, учитель початкової школи, мовна свідомість, мовна здатність, мовні знання, комунікативні вміння, комунікативна компетентність, формування мовної особистості.

“Linguistic personality” concept is generalized in the article; objective and subjective factors that influence linguistic personality formation of a primary school teacher are stated; expediency of linguistic personality concept essence is substantiated for training of the future new Ukrainian school teachers, problems of linguistic personality formation of future teachers in the scope of modern linguodidactics.

Key words: linguistic personality, primary school teacher, linguistic conscience, linguistic ability, linguistic knowledge, communication skills, communication competence, linguistic personality formation.

Проблема мовної особистості в лінгвістиці, психолінгвістиці та лінгводидактиці не нова, їй приділяли увагу О. Біляєв, А. Богуш, М. Вашуленко, І. Зимня, Ю. Караулов, О. Леонт'єв, Г. Онкович, Л. Паламар, В. Сухомлинський та ін.. Проблеми становлення мовної особистості учнів, учителів та аналізу специфіки мовної особистості студентів гуманітарних спеціальностей присвячені праці С. Дорошенка, Н. Воскресенської, Л. Лисиченко, Л. Мацько, М. Пентиліук, О. Горошкіної, Н. Голуб, К. Климової, А. Нікітіної, Т. Симоненко, І. Хом'яка та ін. У науковій літературі узагальнено напрями дослідження мовної особистості, серед яких: етно- і національно-культурні доміанти мовної особистості (В. Богуславський, Н. Уфімцева, Н. Чулкіна та ін.); логіко-інтелектуальні характеристики мовної особистості (Г. Ейгер,

О. Залевська, С. Лебедева, Й. Раппопорт); розгляд мовної особистості як соціолінгвістичного чи психологічного підтипу (Г. Беспамятнова, А. Захарова, Т. Івушкіна, Л. Крисін, М. Ляпон та ін.); аналіз співвідношення понять мовної особистості і «комунікативної особистості» (О. Аріскіна, О. Дрянгіна, Ф. Бацевич, Л. Клобукова, В. Карасик, Е. Прохоров та ін.); моделювання структури мовної особистості (Г. Богін, С. Воркачев, Ю. Караулов та ін.).

Мета статті — узагальнити поняття мовної особистості, аспекти її формування; конкретизувати чинники, що впливають на становлення мовної особистості сучасного учителя початкової школи та студентів факультетів початкового навчання.

Українські науковці трактують феномен мовної особистості по-різному. Зокрема, у «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» наведено таке визначення: «Мовна особистість — поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе в собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі» [5, с. 95].

Ф. Бацевич обґрунтовує думку про те, що «мовна особистість — індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності» [1, с. 212].

Л. Мацько під мовною особистістю розуміє «узагальнений образ носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури і смаку, мовних традицій і мовної моди» [7, с. 3]. М. Пентилюк мовну особистість сприймає як людину, «яка вільно і легко висловлюється з різноманітних питань, виявляє високий рівень культури спілкування, дбає про якість свого мовлення та його вдосконалення» [8, с.80]. Л. Струганець вважає, що мовна особистість — мовець, який досконало знає мову, усвідомлено творчо володіє нею, сприймає мову в контексті національної культури як духовну серцевину її, користується мовою як органічним засобом самотворення, самоствердження і самовираження, розвитку своїх інтелектуальних та емоційно-вольових можливостей та як засобом соціалізації особи в даному суспільстві [9, с. 38].

М. Вашуленко, використовуючи поняття мовленнєва особистість, доводить, що це людина, яку слід розглядати «з точки зору її готовності виконувати мовленнєві дії, той, хто привласнює мову, для кого мова є мовленням. Мовленнєва особистість характеризується не лише тим, що вона знає про мову, а тим, як вона може її використовувати» [3, с. 11].

Не можемо залишити без уваги точку зору психологів. Важливою генетично зумовленою властивістю мовної особистості О.Л.Лавриненко вважає схильність до монолінгвальності або полілінгвальності, тобто несхильність/схильність до вивчення декількох мов, що спричинено ригідністю або гнучкістю універсального предметного коду (УПК) — первинного коду мислення людини при його взаємодії з різними знаковими системами. Окрім генетичних особливостей, до когнітивного компонента на біологічному рівні належать також органи чуття і мовлення та ділянки мозку, що трансформують чуттєві імпульси в доступну для свідомості інформацію.

Поштовхом для виникнення мовних здібностей, що створюють потенційні можливості для ефективного оволодіння рідною мовою в усній та письмовій формі, психолог вважає мовну здатність, яка являє собою психофізіологічну основу для оволодіння мовою, що забезпечується фізичним субстратом мовленнєвої діяльності мозком. При вдалому застосуванні мовних здібностей людина отримує мовні знання (фонологічні, лексичні, граматичні) та енциклопедичні знання — загальну систему упорядкованих та ієрархізованих одиниць інформації про світ. Мовні знання спричиняють формування мовної компетентності. Мовна компетентність представляє собою ступінь засвоєння категорій і одиниць мови та їх функцій, досягнення закономірностей і правил функціонування мови, вона залежить від того, якою мірою в індивіда була закладена мовна здатність генетично, а також наскільки ефективно він користувався власними мовними здібностями на свідомому рівні. Мовна компетентність складається з лексичної, граматичної, семантичної, фонологічної, орфографічної, орфоепічної та пунктуаційної компетенцій. Ступінь мовної компетентності, який вдається досягнути індивіду, істотно впливає на створення його власної мовної картини світу.

На психологічному рівні серед усіх елементів когнітивного компонента перше місце посідає свідомість, саме вона виступає найважливішим елементом в усій системі. Як найвища форма відображення

і вищий тип психіки свідомість робить дієздатною всю систему елементів, з яких складається мовна особистість [6].

Мовна особистість студента, майбутнього класовода, розвивається в процесі спілкування, яке вимагає не тільки знань мови, але й умінь нею користуватися. Мистецтво спілкування — це володіння правилами мовної етики. У цьому плані важливою методичною проблемою є мовленнєва культура студентів. Проте слід зауважити, людина з високим інтелектуальними і моральними якостями формуватиметься тоді, коли базова освіта рідною мовою забезпечить належний рівень розвитку комунікативної компетенції. Удосконалюючи в майбутніх учителів навички свідомого володіння мовою, здатності користуватися нею в різних комунікативних ситуаціях, ми водночас сприяємо формуванню української інтелігенції, ряди якої щороку поповнюють випускники факультетів початкового навчання вишів. Особливу роль у цьому процесі відіграє мовленнєва компетентність. Відомо, що мовлення — це спілкування людей між собою за допомогою мови, практичне користування мовою в конкретних ситуаціях з наперед заданою метою, це діяльність, пов'язана з функціонуванням мови, з мовленнєвою діяльністю. На основі розвитку різних видів мовленнєвої діяльності формується професійна мовленнєва компетентність студентів, яка охоплює широке коло особистісних мовних здібностей, знань, умінь і навичок, які забезпечують успішне здійснення мовленнєвої діяльності. До найважливіших умінь, що складають основу мовленнєвої компетентності майбутнього фахівця, належать: уміння вести діалог, дотримуючись вимог мовного етикету в різних життєвих ситуаціях (у дружньому колі, в аудиторії, класі, на перерві, у розмові з батьками, в ситуації безпосереднього спілкування на зборах, виробничих засіданнях, ділових зустрічах, розмовах по телефону тощо); уміння створювати усні монологічні висловлення (необхідні для проведення уроків), реалізувати різні форми позакласної роботи, висловити своє ставлення до обговорюваного питання, дати певні роз'яснення з фаху тощо; уміння адекватно сприймати на слух діалог і монолог, що передбачає зосередження уваги на осмисленні висловлення (теми, фактів, доказів головного й другорядного, логіки викладу), використання різних прийомів фіксації почутого (запис ключових слів, плану висловлення, статистичних даних) залежно від комунікативного завдання (участь у дискусії, передача інформації іншому, використання її у своїй роботі); уміння ство-

рювати письмові тексти різних стилів, типів і жанрів; уміння користуватися різними видами читання.

Отже, мовна особистість — людина, яка володіє виражальними багатствами мови, продукує її в різних життєвих ситуаціях і шанує її, дбає про збереження й розвиток. Важливу роль у розвитку мовної особистості відіграє рідна мова, завдяки їй учитель і студент пізнає світ, формується як особистість, як громадянин України. Сучасне трактування мовної особистості майбутнього вчителя початкового школи ґрунтується на суб'єктно-суб'єктних стосунках учасників навчального процесу, що беруть активну участь у ньому, розвивають своє мислення і мовлення, засвоюючи мову і користуючись нею.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
2. Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості Соціальна психологія. 2004. № 5 (7). С. 63-72.
3. Вашуленко М. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання Початкова школа. 2001. № 1. С. 11-14.
4. Горіна Ж. Д. Лінгвокреативність у мовленнєвій репрезентації елітарної мовної особистості. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). 2011. №15 (226). С.94-102.
5. Єрмоленко С. Я. Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор. Київ. : Либідь, 2001. 222 с.
6. Лавриненко О. Профілі мовної особистості .[Електронний ресурс] Режим доступу до докум. : <http://oaji.net/articles/2015/1551-1421344247.pdf>
7. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу Дивослово. 2006. № 7. С. 2-4.
8. Пентилюк М. І. Мовна особистість учня в перспекції мовленнєвого спілкування. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірн. статей Київ : Ленвіт, 2011. С. 80-84.
9. Струганець Л. В. Культура мови. Словник термінів Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2000. 88 с.